

UNIwersYTET W BIAŁYMSTOKU
WYDZIAŁ EKONOMICZNY

GOSPODARKA PRZESTRZENNA

TOM III

Lokalizacja w gospodarce przestrzennej

Redakcja naukowa
Leszek Kupiec

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
Białystok 1999

Recenzenci
prof. dr hab. Zbigniew Ziolo
prof. dr hab. Bazyli Poskrobko

*Copyright © by Uniwersytet w Białymstoku
Białystok 1999*

ISBN 83-87884-30-8

Korekta
Elżbieta ŁagunioneK

Skład komputerowy
Artur Bołtromiuk

Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku
15-097 Białystok, ul. M. Skłodowskiej-Curie 14
tel. (085) 745 70 58, 745 70 59

Zakład Poligraficzny Offset-Print, Białystok, ul. Broniewskiego 14

SPIS TREŚCI

WSTĘP – <i>Leszek Kupiec</i>	7
Rozdział I	
POJĘCIE I PODSTAWY TEORETYCZNE LOKALIZACJI	
– <i>Marzanna Poniatowicz</i>	
1. Pojęcie lokalizacji	9
2. Przegląd podstawowych teorii lokalizacji działalności gospodarczej	10
Rozdział II	
KRYTERIA PODZIAŁU I RODZAJE LOKALIZACJI	
– <i>Leszek Kupiec, Alicja Gołębiowska</i>	
1. Kryterium przedmiotowe	21
2. Kryterium podziału działalności gospodarczej	22
3. Kryterium zasięgu geograficznego	24
4. Kryterium odległości od bazy surowcowej i rynków zbytu	25
5. Kryterium swobody wyboru	26
Rozdział III	
CZYNNIKI LOKALIZACJI – <i>Leszek Kupiec, Anna Święcicka</i>	
1. Pojęcie i mechanizm działania czynnika lokalizacji	27
2. Czynniki wynikające z naturalnych właściwości środowiska przyrodniczego	29
3. Czynniki związane z systemem osadnictwa i rozmieszczenia ludności	31
4. Czynniki związane z infrastrukturą	32
5. Czynniki wynikające z preferencji przedsiębiorcy (systemu produkcji)	33
6. Czynniki pozostałe	34
7. Atrakcyjność lokalizacyjna obszaru	37
Rozdział IV	
BARIERY LOKALIZACJI – <i>Tadeusz Truskolaski</i>	39

Rozdział V	
PRZYRODNICZE UWARUNKOWANIA LOKALIZACJI	
INWESTYCJI – <i>Dariusz Kielczewski</i>	
1. Teoria lokalizacji a teoria gospodarowania zasobami przyrody	44
2. Funkcje środowiska przyrodniczego	47
3. Ekologiczne uwarunkowania i zasady lokalizacji inwestycji	51
4. Instrumenty realizacji ekologicznych zasad lokalizacji inwe-	
stycji	52
Rozdział VI	
WZAJEMNE UWARUNKOWANIA I ZASADY	
LOKALIZACJI – <i>Leszek Kupiec</i>	57
Rozdział VII	
TRYB USTALANIA LOKALIZACJI INWESTYCJI	
– <i>Marzanna Poniatowicz</i>	64
Rozdział VIII	
ROLA TRANSPORTU W PROCESIE LOKALIZACJI	
I W PRZEWYCIĘŻANIU ZASTOJU GOSPODARCZEGO	
– <i>Leszek Kupiec, Tadeusz Truskolaski</i>	
1. Elementy kształtujące sieć transportową	74
2. Wpływ transportu na procesy gospodarcze	76
3. Infrastruktura transportu i jej właściwości w procesie lokali-	
zacji	80
Rozdział IX.	
ANALIZA UWARUNKOWAŃ LOKALIZACYJNYCH	
NA PRZYKŁADZIE WYBRANYCH PRZEDSIĘBIORSTW	
Z OBSZARU POLSKI PÓŁNOCNO-WSCHODNIEJ	
1. „INTERCELL” S.A. w Ostrołęce – <i>Leszek Kupiec</i>	87
2. Cukrownia „ŁAPY” S.A. w Łapach – <i>Marzanna Poniatowicz</i>	90
3. „FARM FOOD” S.A. w Czyżewie – <i>Tadeusz Truskolaski</i> . . .	98
BIBLIOGRAFIA	105

IV. Bariery lokalizacji

Główny nacisk w literaturze przedmiotu kładzie się na czynniki lokalizacji, a więc na stymulatory lokalizacji. Zagadnienia dotyczące tej problematyki zostały omówione wcześniej. Natomiast równie dużą rolę, jednak w sensie przeważnie negatywnym, odgrywają bariery lokalizacyjne, czyli wszelkie przeszkody ograniczające, utrudniające lub uniemożliwiające inwestowanie i prowadzenie działalności gospodarczej na określonych miejscach i obszarach.

J. Leśniak dzieli bariery lokalizacyjne na dwie podstawowe kategorie¹:

- a) **bariery zasobowe** – mają charakter negatywny – stanowią niedobór lub brak na określonym obszarze zasobów, czynników lokalizacji (np. zasobów naturalnych, siły roboczej, infrastruktury);
- b) **bariery instrumentalne** – w sensie ogólnospołecznym powinny mieć wymiar pozytywny – wynikają z polityki lokalizacyjnej państwa. Państwo wprowadza ograniczenia, najczęściej za pomocą instrumentów prawnych lub ekonomicznych, i przez to formułuje zasady kształtowania odpowiedniej struktury przestrzennej. Należą tu np. zróżnicowane stawki transportowe, zróżnicowane ceny terenów inwestycyjnych w miastach, ustanawianie różnego rodzaju norm i sankcji regulujących zasady ochrony środowiska.

Według kryterium rodzajowego wyróżniamy następujące typy barier²:

- **naturalne** – są wynikiem braku lub niedoboru zasobów środowiska przyrodniczego. Do tego typu barier zaliczamy również brak możliwości eksploatacji istniejących złóż bogactw mineralnych z różnych przyczyn, np. ekonomicznych, czy wymogów ochrony przyrody. Abstrahując od kryterium ekonomicznego, brak wystarczającej ilości zasobów surowcowych można pokonać za pomocą transportu.

---

¹ J. Leśniak, *Planowanie przestrzenne*, PWN, Warszawa 1985, s. 51-52.

² Tamże, s. 52-53.

Jeżeli chodzi o drugi podany przykład, to oczywiście takiej przeszkody, wynikającej z wymogów ochrony środowiska, najczęściej pokonywać nie należy. Wyjątek może tu stanowić zastosowanie innowacji technologicznych, które będą wolne od niedoskonałości starych sposobów wydobywania i użytkowania zasobów. Według podziału rodzajowego bariery te mają zarówno charakter zasobowy, jak i instrumentalny. I tak – bariera transportu w przypadku braku czy niedorozwoju transportu ma aspekt zasobowy, a brak możliwości budowy nowych dróg z uwagi na ograniczenia środowiskowe – posiada aspekt instrumentalny;

- **demograficzne** – mogą mieć dwojaki charakter: ilościowy i jakościowy. W skali globalnej nie występuje niedobór rąk do pracy, a raczej ich nadmiar. Czy w takim razie uzasadnione jest mówienie o ilościowej barierze siły roboczej? Czy nie jest to tylko aspekt gospodarki centralnie sterowanej – gospodarki niedoboru? Odpowiedź na pierwsze pytanie pomimo niewątpliwych nadwyżek siły roboczej powinna być twierdząca, przede wszystkim z powodu niedoskonałej mobilności siły roboczej, zarówno w aspekcie mobilności sektorowej, jak i mobilności przestrzennej. Większego znaczenia w obecnych czasach nabiera bariera jakościowa siły roboczej, po pierwsze z powodu rosnących wymagań dotyczących wykształcenia i wyszkolenia pracowników po drugie – rosnącej specjalizacji w poszczególnych zawodach;
- **infrastrukturalne** – bariery tego typu należą do szczególnie trudnych do pokonania. Wynika to z cech infrastruktury, między innymi takich jak: wysoka kapitałochłonność, długi okres kształtowania, niższa efektywność od przedsięwzięć bezpośrednio produkcyjnych itp. Z powyższych względów w przełamywaniu tych barier należy pomagać inwestorom. Zadanie to było wykonywane, jednak w niezadowalający sposób, ze środków centralnych, ale w miarę decentralizacji finansów publicznych powinno być domeną samorządów.

J. Leśniak dokonuje również istotnego podziału barier na bariery **bezwzględne** i **względne**. Bariery bezwzględne to takie, których nie można lub nie powinno się pokonywać (np. zakaz inwestycji na terenie parku narodowego czy rezerwatu). Pokonanie barier względnych jest możliwe i zależne od wysokości poniesionych nakładów.

Kolejnym kryterium podziału barier jest czas. Pod tym względem wyróżniamy bariery:

- **aktualnie istniejące**, wymagające natychmiastowych działań w celu ich przezwyciężenia;
- **potencjalne** – których istnienie należy przewidywać z uwagi na przykład na prognozy demograficzne lub zdiagnozowane zasoby naturalne³. Znaczny wkład do teorii lokalizacji wniósł J. Kołodziejski⁴. Dokończył między innymi klasyfikację barier, które pojawiają się w procesie rozwoju gospodarczego i zagospodarowania przestrzennego. Autor zestawiał je według dwóch kryteriów:

1. Bariery rozwoju społeczno-gospodarczego:

a) **bariery uniwersalne (biologiczne):**

- powietrzna (dozwolone zanieczyszczenie powietrza);
- wodna (ilość i jakość wód);
- glebowa (maksymalny stopień degradacji gleby);

b) **bariery zasobowe (surowcowe):**

- zasobów leśnych;
- zasobów wodnych;
- zasobów agroekologicznych;
- zasobów mineralnych;

c) **bariery przestrzenno-ekologiczne:**

- przestrzenna komasacja zagrożeń;
- przestrzenne konflikty wykorzystania zasobów;
- redukcja wartości środowiska przyrodniczego spowodowana ich przestrzenną strukturą.

Dwie pierwsze grupy są typowymi barierami zasobowymi, natomiast grupa trzecia nawiązuje w swoim charakterze do zagrożeń ekologicznych, w tym wskazuje konflikty przestrzenne jako potencjalne źródło barier rozwojowych.

2. Bariery zagospodarowania przestrzennego:

a) **bariery proste:**

- deficyt terenów dla rozwoju jednej funkcji (m.in. przemysłu);
- kolizje funkcji ze środowiskiem przyrodniczym, zakłócania przez oddziaływanie funkcji na środowisko;

---

³ Tamże, s. 53-54.

⁴ J. Kołodziejski, *Model gospodarki przestrzennej ekologicznie uwarunkowanej*, SGGW-AR, Warszawa 1991, s. 74-81.

- przekroczenie odporności ekologicznej dla jednej funkcji;
- b) **bariery strukturalnie złożone:**
- deficyt terenów dla rozwoju struktury przestrzennej – aglomeracji, miast, osiedli;
  - kolizje struktury przestrzennej ze środowiskiem;
  - przekroczenie odporności ekologicznej rozwoju struktury przestrzennej.

Powyższe bariery zostały odniesienie do całokształtu rozwoju społeczno-gospodarczego kraju oraz opartego na nim zagospodarowania przestrzennego. Jednakże istotnym elementem kształtowania zagospodarowania przestrzennego jest lokalizacja inwestycji i przedstawione powyżej bariery powinny być analizowane również w tym aspekcie. W porównaniu do innych klasyfikacji znacznie silniej akcentują uwarunkowania ekologiczne rozwoju gospodarczego.

Kompleksowo zagadnienia lokalizacyjne omawia I. Fierla⁵, która skupia się przede wszystkim na określeniu czynników lokalizacji przemysłu (takich jak – baza surowcowa, energetyczna, rynek zbytu, transport, zagospodarowanie infrastrukturalne, siła robocza i inne). Autorka nie używa pojęcia bariery, podkreśla jedynie rolę poszczególnych czynników i wskazuje na utrudnienia lokalizacyjne w przypadku niewystępowania jakiegoś zjawiska. Z powyższego stwierdzenia można wysnuć wniosek, że **każdy czynnik lokalizacyjny, jeżeli ulega wyczerpaniu lub staje się niewydolny albo przestarzały, staje się faktycznie barierą lokalizacji.**

L. Kupiec omawia bariery rozwoju społeczno-gospodarczego, dzieląc je na trzy podstawowe kategorie – **bariery pierwotne, wtórne i wynikowe.** Szerokie omówienie wymienionych barier znajduje się w pracy *Rozwój społeczno-gospodarczy*, natomiast w tym miejscu zostanie zaprezentowany schemat przedstawiający relacje i wzajemne powiązania tych barier (rysunek 1)⁶.

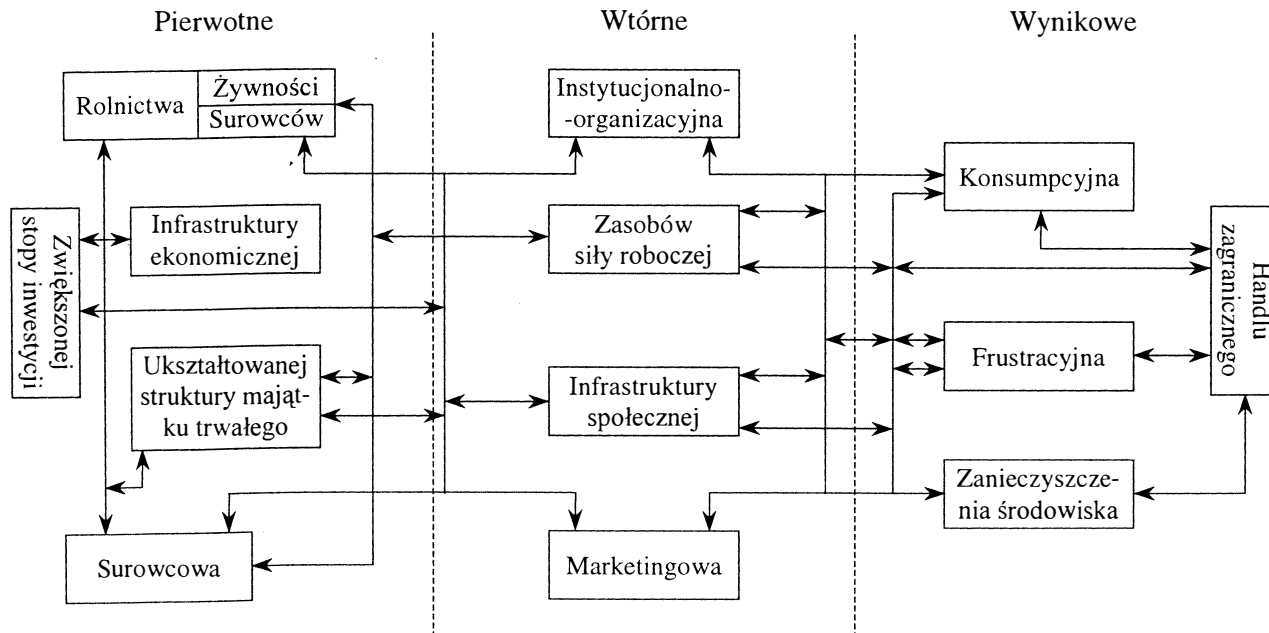
---

⁵ I. Fierla, *Lokalizacja przemysłu*, PWE, Warszawa 1987, s. 43-104.

⁶ L. Kupiec, *Rozwój społeczno-gospodarczy*, Uniwersytet Warszawski Filia w Białymstoku, Białystok 1993, s. 133-156.

Rysunek 1

Rodzaje i wzajemne powiązania barier rozwoju społeczno-gospodarczego

Źródło: L. Kupiec, *Rozwój społeczno-gospodarczy*, Uniwersytet Warszawski Filia w Białymstoku, Białystok 1993, s. 136.